

ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ

ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ «Ο ΑΠΟ ΣΚΗΝΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ» ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ «ΕΛΕΝΗ»

Στην εργασία συμμετέχουν :

- ◆ Εύα Αθηναίου
- ◆ Γιώτα Αλεξανδρή
- ◆ Αγορίτσα Ανδριά
- ◆ Αλίκη Αρχοντάκη
- ◆ Θάλεια Θεμιστοκλέους
- ◆ Δάφνη Καίρου
- ◆ Κωνσταντίνα Κόχρονα
- ◆ Σοφία Μπουσιάδη

Τραγωδία

Καταγωγή

Η τραγωδία είναι ένα από τα τρία είδη του δράματος (τα άλλα δυο είναι το σατυρικό δράμα και η κωμωδία.) Η τραγωδία έχει τις ρίζες της σε ένα λατρευτικό άσμα προς τιμήν του θεού Διονύσου, το **διθύραμβο**. Η πρώτη επίσημη παράσταση πραγματοποιήθηκε το 534 π.Χ., στα Μεγάλα Διονύσια.

Ορισμός κατά τον Αριστοτέλη

‘Εστιν ούν τραγωδία μίμησης πράξεως σπουδαίας καί τελείας, μέγεθος εχούσης, ηδυσμένω λόγω, χωρίς εκάστω τών ειδών εν τοίς μορίοις, δρώντων και ου δι’ απαγγελίας, δι’ ελέου και φόβου περαίνουσα τήν τών τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.

Δραματικοί αγώνες

Οι πρώτοι δραματικοί αγώνες καθιερώθηκαν από τον τύραννο των Αθηνών, Πεισίστρατο(600-528/7) π.Χ. Η τραγωδία έφτασε στη μεγαλύτερη ακμή της τον 5^ο αιώνα π.Χ. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι της ήταν οι κορυφαίοι ποιητές Αισχύλος, Σοφοκλής και Ευριπίδης. Οι δραματικοί αγώνες κρατούσαν τρεις μέρες και λάμβαναν χώρα κατά τη διάρκεια των εορτών του Διονύσου, κάτι που μας δείχνει τον θρησκευτικό τους χαρακτήρα. Κάθε μέρα παρουσιαζόταν μια τετραλογία(τρεις τραγωδίες και ένα σατυρικό δράμα.)Στο τέλος των αγώνων, ειδική επιτροπή απένειμε το βραβείο στο νικητή.

Θέματα τραγωδιών

Στα πρώτα βήματα της τραγωδίας, τα θέματά της αντλούνταν από τη ζωή του Διονύσου και τις περιπέτειες του. Αργότερα χρησιμοποιήθηκαν και άλλοι μύθοι που δεν είχαν καμία σχέση μ’ αυτόν. Οι υποθέσεις των τραγωδιών, λοιπόν αντλούνταν από μύθους που είχαν πραγματευθεί και οι επικοί ποιητές και κυρίως από τους τρεις μυθικούς κύκλους, τον **Αργοναυτικό**, τον **Θηβαϊκό** και τον **Τρωικό**. Οι μύθοι εξασφάλιζαν στον ποιητή την αναγκαία χρονική απόσταση που του επέτρεπε να τους τροποποιεί και να τους προσαρμόζει στους δραματικούς του στόχους και στις απαιτήσεις του νέου είδους. Έτσι, ο συγγραφέας χρησιμοποιούσε το μύθο για να προβληματίσει το κοινό και να προβάλλει

τα μεγάλα πολιτικά , κοινωνικά , ηθικά και υπαρξιακά προβλήματα των ανθρώπων. Τρανό παράδειγμα, τα περισσότερα έργα του Ευριπίδη ο οποίος κατά γενική ομολογία δεν σεβάστηκε την παράδοση και μέσα από τα έργα του μας δείχνει την αμφιβολία του για την εγκυρότητα των μύθων και της ιερής ιστορίας, αλλά και αμφισβητεί τις πράξεις των θεών, όπως αναφέρει και ο Jacqueline de Romilly στο έργο του «Η νεότερη κατάσταση του Ευριπίδη».

Η κάθαρση στην τραγωδία

Ποιος καθαίρεται λοιπόν στο τέλος μιας τραγωδίας ; Κατά μια άποψη, οι ήρωες που καθαίρονται από τις τρομερές τους πράξεις , κατά μια άλλη οι ηθοποιοί που φτάνουν στην κάθαρση μέσα από την πράξη της μίμησης. Όμως κατά την επικρατέστερη άποψη αυτοί που καθαίρονται είναι οι θεατές που ελευθερώνονται από αντικοινωνικά συναισθήματα όπως η επιθετικότητα και η έλλειψη φόβου, αλλά καθαίρονται και από τα πάθη τους, καθαρίζουν την ψυχή τους από επικίνδυνα για την κοινωνία συναισθήματα, ανακουφίζονται και ηρεμούν. Αυτός λοιπόν είναι και ο παιδευτικός ρόλος της τραγωδίας: η αναπαράσταση ανθρωπίνων καταστάσεων και αντιδράσεων συμπληρώνει την εμπειρία του θεατή, διευρύνει τον κόσμο του με βιώματα που ίσως δε θα γνώρισε ποτέ στο περιβάλλον που ζει.

Ευριπίδης ,ο μεγάλος τραγικός...

Η ζωή του

Ο Ευριπίδης , ο Βενιαμίν της τριάδας των μεγάλων μας δραματουργών, γεννήθηκε στη Σαλαμίνα το 485 π.Χ. Σύμφωνα με τον Αριστοφάνη, ήταν ταπεινής καταγωγής, αν και σήμερα πιστεύεται πως κάτι τέτοιο είναι αναληθές. Ο Ευριπίδης από μικρός ήταν θεωρητικός και αγαπούσε τη φιλοσοφία .Ήταν μαθητής του φυσικού φιλόσοφου Αναξαγόρα, των σοφιστών Πρόδικου και Πρωταγόρα και του Σωκράτη. Οι επαναστατικές ιδέες των παραπάνω τον επηρέασαν και σημάδεψαν τα έργα του. Ακόμα και σήμερα το έργο του Ευριπίδη εντυπωσιάζει με την διαχρονικότητά του. Όμως, ο Ευριπίδης εκτός από μεγάλος δραματουργός και ποιητής ήταν σίγουρα και νεωτεριστής. Στα έργα του κυριαρχεί η καινοτομία αλλά και η αμφισβήτηση των ιδεών της εποχής του. **Ας δούμε όμως μερικούς από τους νεωτερισμούς του Ευριπίδη:**

⊕ μονιμοποίησε τον αφηγηματικό πρόλογο.

⊕ εισήγαγε τον «από μηχανής θεό»

- ⊕καινοτόμησε με τόλμη στη χρήση των μύθων
- ⊕χρησιμοποίησε τον αφηγηματικό επίλογο.
- ⊕μείωσε δραστικά την έκταση των χορικών
- ⊕υποβάθμισε την παρουσία του χορού ως δραματικού οργάνου

Ο Ευριπίδης έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στην Αθήνα, πέρασε όμως πολλά χρόνια της ζωής του στην αυλή του βασιλιά Αρχέλαου προς τιμή του οποίου συνέθεσε την τραγωδία «Αρχέλαος», όπου υμνούσε έναν ηρωικό πρόγονο του βασιλιά Πέθανε στην Πέλλα της Μακεδονίας το 406 π.Χ. Θάφτηκε εκεί αλλά και στην Αθήνα ήταν γνωστό ένα κενοτάφιο, στον δρόμο προς τον Πειραιά.

Ο Ευριπίδης ήταν πολύ παραγωγικός. Έγραψε 92 δράματα από τα οποία σώζονται τα εξής:

Τραγωδίες

- ◆ Άλκηστις
- ◆ Μήδεια
- ◆ Ιππόλυτος
- ◆ Ηρακλείδαι
- ◆ Εκάβη
- ◆ Ικέτιδες
- ◆ Ηρακλής
- ◆ Τρωάδες
- ◆ Ανδρομάχη
- ◆ Ηλέκτρα
- ◆ Ελένη
- ◆ Ιφιγένεια εν Ταύροις
- ◆ Ίων
- ◆ Ορέστης
- ◆ Φοίνισσαι
- ◆ Ιφιγένεια εν Αυλίδι
- ◆ Βάκχαι

Δράμα

Ρήσος(αμφισβητούμενο)

Σατυρικό Δράμα

Κύκλωψ

Ευριπίδης, «ο από σκηνής φιλόσοφος»

Οι θεοί στο έργο του Ευριπίδη

Όπως αναφέραμε πιο πάνω, το σοφιστικό κίνημα σημάδεψε το έργο του ποιητή. Ειδικότερα, οι απόψεις που εκφράζει μέσα από τα έργα του για τους θεούς αλλά και για τις παραδόσεις της εποχής του, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν σκανδαλιστικές για την εποχή του. Ο Jacqueline de Romilly στο έργο του «Η νεότερικότητα του Ευριπίδη» αναφέρει πως θα μπορούσαμε να μελετήσουμε το έργο του Ευριπίδη χωρίς να αναφερθούμε στην παρουσία των θεών, κάτι που θα ήταν αδύνατο αν αναφερόμασταν στον Αισχύλο ή ακόμα και στον Σοφοκλή. Ο Albin Lesky στο έργο του «Για την ενότητα του έργου του Ευριπίδη», πάει ένα βήμα πιο πέρα λέγοντας πως αν και σημαντικοί

μελετητές του Ευριπίδη θεωρούν πως πίστευε στην παραδοσιακή πίστη, κάτι τέτοιο είναι τελείως αναληθές. Συγκεκριμένα αναφέρει : ο ποιητής είναι μεν δεμένος στον αρχαίο μύθο, αυτός ο μύθος όμως έχει γίνει πολύ ύποπτος σε αυτόν. Ο Ευριπίδης λοιπόν κατά τον συγγραφέα είναι αγνωστικιστής. Όμως ο αγνωστικισμός του δε μένει στη μη γνώση. Ο Ευριπίδης πάντα αναζητούσε το θεό και η φράση στην Ελένη «ο θεός έφυ τι ποικίλον και δυστέκμαρτον(=πόσο πολύμορφο και δυσκολόπιαστο πράγμα είναι ο θεός!) ακούγεται σαν κραυγή απελπισίας. Στη «σύγχρονη διδακτική » των εκδόσεων Αγγελάκη, μας επιστάται η προσοχή: ο Ευριπίδης δεν ήταν άθεος κατά τη γνώμη του συγγραφέα, αν και κάτι τέτοιο έχει υποστηριχθεί από πολλούς μελετητές. Ο Ευριπίδης πιστεύει σε έναν θεό που στέκεται πάνω από τις ανθρώπινες αδυναμίες και τα ανθρώπινα πάθη. Όπως αναφέρεται και στην ιστοσελίδα www.geocities.com ο ποιητής μετρά τον Θεό με το μέτρο της φρονήσεως και της ηθικής «θεοί τι δρώσι αισχρόν ουκ είσι θεοί.»Ακόμα, ελέγχει τους μύθους διδάσκοντας ότι οι θεοί « ουδέν αισχρόν ποιούσιν»,ότι το θείο είναι μόνο αγαθού αιτίου, ουχί δε κακού και ότι ο Θεός είναι πνεύμα. Δε θα μπορούσαμε όμως να αναφέρουμε πως οι θεοί απουσιάζουν από το έργο του Ευριπίδη. Οι θεοί λοιπόν όπως αναφέρεται και στο έργο «Η νεοτερικότητα του Ευριπίδη» του Jacqueline de Romilly είναι πάντοτε παρόντες στο έργο του Ευριπίδη. Όμως η τάξη δικαίου δεν υπάρχει πια. Οι θεοί λοιπόν εμφανίζονται, κυρίως, στην αρχή και στο τέλος των έργων για να εξηγήσουν τα πράγματα ή για να αναγγείλουν την έκβασή τους.(όπως στην περίπτωση των Διοσκούρων στο τέλος της Ελένης ή της Ηλέκτρας και του Απόλλωνα στο τέλος του Ορέστη.)Ασφαλώς δείχνουν ενδιαφέρον για την εξελισσόμενη δράση και μπορούν να κάνουν αισθητό σ' αυτή το βάρος της θέλησής τους. Αλλά, άραγε, επιδιώκουν να επικρατήσει η δικαιοσύνη; Όχι! Επιδιώκουν απλώς να υπερασπιστούν τους φίλους τους και να τιμωρήσουν τους εχθρούς τους. Όπως αναφέρει και ο Albin Lesky στο έργο του « για την ενότητα του έργου του Ευριπίδη »οι θεοί εμφανίζονται στα έργα του ποιητή για να μας δείξουν τις δυνάμεις στις οποίες είναι παραδομένος ο άνθρωπος. Όπως αναφέρει και ο Αλέξης Σολωμός στο έργο του «Θεατρικό λεξικό» ο ποιητής απομυθοποιεί τις ουράνιες δυνάμεις. Έτσι στον καινούργιο κόσμο του Ευριπίδη, εχθρός του ανθρώπου δεν είναι πια ο θεός αλλά ο ίδιος ο άνθρωπος. Αυτός καθορίζει την τύχη του και είναι στο κέντρο των γεγονότων .

Οι ήρωες του Ευριπίδη

Όπως αναφέραμε και πιο πάνω, στα έργα του Ευριπίδη οι πρωταγωνιστές είναι στο κέντρο των γεγονότων. Όπως αναφέρει ο H.D.F.Kitto στο έργο του «Η αρχαία ελληνική τραγωδία»ο Ευριπίδης έβλεπε την τραγική αμαρτία και την τραγική δράση όχι σαν μέρος του χαρακτήρα του ατόμου που οδηγεί στην πτώση του αλλά σαν ένα καταστρεπτικό στοιχείο στην ανθρώπινη φύση που οδηγεί σε παθήματα που το άτομο μπορεί να τα μοιραστεί ή όχι. Γενικά οι χαρακτήρες που πλάθει ο Ευριπίδης είναι τραγικές μορφές που τις έχει αδράξει κάτι ανώτερό τους, που όμως δεν είναι απαραίτητο να είναι κάποια θεότητα. Στην πραγματικότητα, στα περισσότερα έργα του Ευριπίδη αυτές οι ανώτερες

δυνάμεις είναι ψυχολογικές δυνάμεις που κυριαρχούν ολοκληρωτικά τα θύματά τους και που τα σύρουν όπου αυτές θέλουν. Παραδείγματος χάριν, η ζήλεια και η εκδικητικότητα της Μήδειας. Αυτά τα πάθη και όχι ο χαρακτήρας του ατόμου κατευθύνουν τη δράση.

Ο χορός στον Ευριπίδη

Όπως αναφέραμε και πιο πριν, ο Ευριπίδης μείωσε δραστικά την σημασία του χορού ως δραματικού οργάνου. Αυτό έγινε κατά τον H.D.F. Kitto επειδή τα έργα πλέον δεν καταπιάνονταν με δημόσια θέματα, αλλά με ιδιωτικά ψυχολογικά θέματα, και έτσι ο χειρισμός του χορού ήταν αρκετά δύσκολος. Ο χορός λοιπόν στέκει κοντά στον ήρωα στις πράξεις του και στις συνέπειές τους αλλά σταματά να είναι φερέφωνο του ποιητή, μιας και τις ιδέες του δραματουργού εκφράζονται πλέον από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές της τραγωδίας, και ο ρόλος του γίνεται αρκετά μικρός.

Αντιδράσεις στο έργο του Ευριπίδη.

Όπως αναφέραμε και πιο πάνω οι απόψεις του Ευριπίδη ήταν αρκετές φορές σκανδαλιστικές για την εποχή του. Όπως αναφέρεται και στη «σύγχρονη διδακτική» εκδόσεων Αγγελάκη, οι καινοτομίες του αλλά και η αντίθεση του με το κατεστημένο τον έκαναν να πάρει μόνο πέντε φορές το βραβείο στους τραγικούς αγώνες. Ακόμα, κατά τη μακρά ποιητική του σταδιοδρομία, προκάλεσε πολλά μίσση και αντιπάθειες. Οι κωμωδιογράφοι της εποχής του με τη συστηματική πολεμική τους εναντίον του, συντέλεσαν στο διασυρμό του έργου του αλλά και στην σπίλωση της καταγωγής του και της οικογενειακής του ζωής. Κωμωδιογράφοι της εποχής του αναφέρουν πως οι γάμοι του ήταν δυστυχισμένοι, ενώ ο Αριστοφάνης πολλές φορές κάνει υπαινιγμούς για την ταπεινή καταγωγή του. Ακόμα, τον κοροϊδεύει αποκαλώντας τον πτωχοποιόν, ρακιοσυρραπτάδη και στωμυλιοσυλλεκτάδη και τον κατηγορεί ότι αφαίρεσε την ιδανική μεγαλοπρέπεια από τους ήρωες και τις ηρωίδες του και παρουσίασε τα πρόσωπά του με υπερβολική μεγαλοστομία, κάτι που δεν ταιριάζει στην τραγωδία. Στις κατηγορίες αυτές δεν πρέπει όμως να δίνουμε σημασία, γιατί είναι γνωστό το μίσος του Αριστοφάνη εναντίον του Ευριπίδη τον οποίο δε διστάζει να γελοιοποιεί και μετά το θάνατό του. Το 408 π.Χ. εγκατέλειψε την Αθήνα ίσως λόγω της εχθρότητας των Αθηναίων. Στον Ανώνυμο Βίο αναφέρεται: «Υπό γαρ Αθηναίων εφθονείτο» και «Επέκειντο δε και οι κωμικοί φθόνω αυτόν και διασύροντες». Παρ' όλα αυτά, η είδηση του θανάτου του έφερε θλίψη στην Αθήνα και ο λαός δάκρυσε γι' αυτόν. Άλλωστε, είναι γνωστό ότι μετά το θάνατό του έτυχε μεγάλης εκτίμησης και έγινε πολύ δημοφιλής. Έτσι, τον ποιητή που μισήθηκε όσο ζούσε, τον τίμησαν οι Αθηναίοι μετά το θάνατό του. Αν και ζήτησαν τα οστά του δεν κατάφεραν να τα πάρουν, αλλά όπως αναφέρεται παραπάνω κατασκεύασαν κενοτάφιο. Στο κενοτάφιο αυτό χαραχτηκε ένα επίγραμμα του Θουκυδίδη.

Ευριπίδης : φεμινιστής ή μισογύνης :

Εδώ, οι ερευνητές εμφανίζονται τελείως διχασμένοι. Πολλοί ερευνητές τον θεωρούν μισογύνη και αναφέρουν κάποια εδάφια από έργα του, στα οποία κάνει νύξεις για το γυναικείο φύλο. Άλλοι θεωρούν πως εξιδανικεύει τη γυναικεία φύση και πως ανέλυσε με ακρίβεια και δεξιοτεχνία τα συναισθήματα, τα πάθη και τις ψυχικές αντιδράσεις των ηρωίδων του, όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα www.haef.gr. Ποια είναι όμως η πραγματική αλήθεια ; Σήμερα τείνει να πιστεύεται πως ο Ευριπίδης θαύμαζε το

γυναικείο φύλο και στην πραγματικότητα θα μπορούσαμε να τον χαρακτηρίσουμε φεμινιστή. Άλλωστε, πολλές ηρωίδες του είναι ηρωικές μορφές, όπως : Άλκηστη, Πολυξένη και κυρίως η Ιφιγένεια.

Ελένη Πολιτικό υπόβαθρο

Η Ελένη γράφτηκε το 412 π.Χ. Η κατάσταση που επικρατούσε τότε στην Αθήνα ήταν αρκετά άσχημη. Η σικελική εκστρατεία είχε τελειώσει και με την ολοκληρωτική καταστροφή των Αθηναίων. Οι Αθηναίοι λοιπόν ήταν πανικόβλητοι, ντροπιασμένοι αλλά και πολύ προβληματισμένοι με αυτήν την πανωλεθρία. Από την άλλη, το κίνημα των σοφιστών αμφισβητούσε πατροπαράδοτες αξίες εκμεταλλευόμενο την κρίση των ηθικών αξιών που είχε παρουσιαστεί από την αρχή του Πελοποννησιακού πολέμου, η αθηναϊκή δημοκρατία είχε αρχίσει να παρακμάζει και φαινόμενα ασέβειας ήταν αρκετά συχνά.

Περίληψη του έργου «Ελένη»

Η Ελένη βρίσκεται στο παλάτι του βασιλιά Πρωτέα στην Αίγυπτο, ενώ στην Τροία βρίσκεται το είδωλό της. Ο βασιλιάς Πρωτέας έχει πεθάνει και ο γιος του Θεοκλύμενος πιέζει την Ελένη να τον παντρευτεί. Έτσι, αυτή αναγκάζεται να καταφύγει στον τάφο του νεκρού βασιλιά για να είναι ασφαλής. Εκεί απαγγέλλει τον πρόλογο του έργου και μας πληροφορεί για τα βασικά σημεία της ιστορίας. Τον πρόλογο ακολουθεί η επίσκεψη του Τεύκρου, ο οποίος της δίνει κάποιες πληροφορίες για την οικογένεια και τον άντρα της. Αυτές οι πληροφορίες στεναχωρούν την Ελένη και την κάνουν ακόμα πιο θλιμμένη. Η Ελένη λοιπόν θρηνεί το χαμό του Μενέλαου μαζί με το χορό. Αυτός της προτείνει να πάει στο παλάτι για να συμβουλευτούν την αδερφή του Θεοκλύμενου Θεονόη, που μπορεί να μαντέψει τα μελλούμενα, έτσι ώστε να δουν αν αληθεύουν οι πληροφορίες του Τεύκρου. Αυτή το δέχεται και πηγαίνει στο παλάτι. Εκείνη τη στιγμή εμφανίζεται ο Μενέλαος, σε άθλια κατάσταση και αφηγείται τις δικές του περιπέτειες. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτή η αφήγηση είναι ένας δεύτερος πρόλογος. Όταν η Ελένη και ο χορός γυρίζουν από το παλάτι, οι δύο σύζυγοι αναγνωρίζονται αν και στην αρχή της σκηνής οι σύντροφοι υποπτεύονται ο ένας τον άλλον. Στη συνέχεια, η Ελένη προειδοποιεί το Μενέλαο για τον κίνδυνο που διατρέχει, αφού ο Θεοκλύμενος απειλεί κάθε Έλληνα που επισκέπτεται την Αίγυπτο με θάνατο, επειδή φοβάται την απαγωγή της Ελένης. Και οι δύο ελπίζουν ότι η Θεονόη δε θα αποκαλύψει στον Θεοκλύμενο την άφιξη του Μενέλαου και της ζητούν να κρατήσει τη σιωπή της. Αυτή, ενώ στην αρχή αρνείται, τελικά δέχεται να μην προδώσει το ζευγάρι. Έτσι, απαλλαγμένοι από το φόβο της αποκάλυψης σχεδιάζουν το σχέδιο της απόδρασής τους : Ο Μενέλαος θα εμφανιστεί ως αγγελιοφόρος του δικού του θανάτου, ενώ η Ελένη θα ζητήσει από το Θεοκλύμενο ένα καράβι και κάποια αγαθά για να τιμήσει το νεκρό μέσα στο πέλαγος. Έτσι, θα βρουν την

ευκαιρία να αποδράσουν και να γυρίσουν στην Ελλάδα. Το σχέδιο έχει επιτυχία. Ο Θεοκλύμενος μαθαίνει την απόδρασή τους, και έξαλλος ετοιμάζεται να τιμωρήσει τη Θεονόη αλλά και να καταδιώξει τους δύο συντρόφους. Εκείνη τη στιγμή όμως, παρουσιάζονται οι Διόσκουροι ως «από μηχανής θεός» και την πληροφορούν για τη θέληση των θεών και της Μοίρας. Έτσι, ο Θεοκλύμενος πείθεται να αποδεχτεί τα γεγονότα.

Πως εκφράζεται ο φιλειρηνισμός του ποιητή μέσα από το έργο «Ελένη»

Η Ελένη είναι σίγουρα ένα αντιπολεμικό έργο. Ο Ευριπίδης διάλεξε αυτήν την παραλλαγή του γνωστού μύθου για να τονίσει τη ματαιότητα των πολέμων, όπως αναφέρεται και στο «θεατρικό λεξικό» του Αλέξη Σολωμού. Έτσι λοιπόν οι Αχαιοί πολεμούσαν δέκα χρόνια με τους Τρωαδίτες για ένα είδωλο. Ο Ευριπίδης λοιπόν, αφού έχει γνωρίσει τον πελοποννησιακό πόλεμο, ξέρει ότι είναι κάτι μάταιο και ανούσιο, ενώ θεωρεί την ειρήνη υπέρτατο αγαθό. Όπως αναφέρει και ο χορός στο στίχο 1270-1272 «Ανέμυαλοι όσοι αποζητούν τη δόξα με λόγχεις και με δυνατά στον πόλεμο κοντάρια». Ακόμα, υπαινίσσεται την κατάσταση που επικράτησε μετά την σικελική καταστροφή, αλλά μας δείχνει ότι και οι νικητές δε χαίρονται τη νίκη τους μετά από κάποιο πόλεμο(μετά την άλωση της Τροίας άρχισαν οι περιπέτειες των Αχαιών.)

Απόψεις που εκφράζονται για τους θεούς στο έργο

Ο ποιητής από τον πρόλογο ακόμα αμφισβητεί δοξασίες της εποχής του όπως ότι ο Δίας φέρνει την βροχή και αντιτάσσει τη φυσική θεωρία του Αναξαγόρα ότι τα νερά του Νείλου και οι πλημμύρες προέρχονται από τα χιόνια των βουνών. Ακόμα σκανδαλίζει το θεατή αμφισβητώντας πως η Ελένη είναι κόρη του Δία. Επίσης, η Ελένη μας αναφέρει πως όλες οι συμφορές που έχει υποστεί είναι αποτέλεσμα του καυγά της Ήρας και της Αφροδίτης. Έτσι, βλέπουμε τους θεούς, εγωιστές να μη νοιάζονται καθόλου για την δικαιοσύνη παρά μόνο για τα συμφέροντά τους. Θα ήταν όμως τρομερό λάθος μας να πούμε ότι η Ελένη προσβάλλει τους θεούς, όπως αναφέρεται και στο έργο «αρχαία ελληνική τραγωδία» του Jacqueline de Romilly. Η δράση ακολουθεί απλά την πορεία της. Και όταν οι θεοί(Διόσκουροι) επεμβαίνουν στην υπόθεση, το κάνουν απλά για να δώσουν ένα τέλος στα βάσανα των δύο ηρώων. Ένας άλλος πολύ σημαντικός παράγοντας στην εξέλιξη του έργου είναι η τύχη. Το ναυάγιο του Μενέλαου στην Αίγυπτο είναι καθαρή σύμπτωση και όχι αποτέλεσμα της θέλησης των θεών. Έτσι βλέπουμε πως στο έργο υπάρχουν πολλές ανατροπές, μεταστροφές της κατάστασης προς το καλύτερο ή το χειρότερο. Μόνο που οι μεταστροφές προς το χειρότερο είναι φυσικό ν' αποδίδονται στις ενέργειες των θεών. Ο Ευριπίδης όμως με τη λέξη «θεοί» αναφέρεται στους παράγοντες αστάθειας και παραπλάνησης που εμπεριέχονται στην ανθρώπινη φύση. Όταν όμως βλέπουμε να παρεμβαίνει στα έργα μια θεϊκή βούληση ρητή και

συγκεκριμένη, πρόκειται, κατά κανόνα, για θεότητες έντονα εξατομικευμένες, με ανθρώπινα πάθη και αδυναμίες. Πρόκειται, εν ολίγοις, για τις θεότητες των «παλαιών μύθων», που ενώ ο ποιητής επικρίνει δριμύτατα, τους δίνει πίστη κάθε φορά που η κακία των θεών μπορεί να δικαιολογήσει τις δυστυχίες και τις πράξεις των ανθρώπων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της τάσης του ποιητή είναι τα λόγια της Θεονόης που λέει πως η Αφροδίτη θέλει οι δύο σύντροφοι να μη γυρίσουν στην Ελλάδα, για να μην αποκαλυφθεί ο τρόπος με τον οποίο κέρδισε το βραβείο της πιο όμορφης, ενώ η Ήρα που στην αρχή δεν επιθυμούσε και αυτή το γυρισμό του ζευγαριού, τελικά πήρε το μέρος τους.

Η καταδίκη της μαντικής

Όπως αναφέραμε και πιο πάνω, το έργο αυτό του Ευριπίδη γράφτηκε σε μια πολύ δύσκολη στιγμή για το αθηναϊκό κράτος. Μετά από την πανωλεθρία της σικελικής εκστρατείας, πολλοί Αθηναίοι είχαν στραφεί εναντίον των μαντείων, που με τους χρησμούς τους ενθάρρυναν αυτήν την εκστρατεία. Σε αυτό το έργο, η καταδίκη της μαντικής είναι αρκετά έντονη. Τα λόγια του αγγελιοφόρου αλλά και των ελληνίδων του χορού αρκούν για να αποδείξουν αυτόν τον ισχυρισμό. Ο ποιητής λοιπόν, μέσω του αγγελιοφόρου, μας αναφέρει πως το να συμβουλευέσαι ένα μάντη είναι ανώφελο και πως αν έχεις τους θεούς με το μέρος σου, δε χρειάζεσαι τους χρησμούς των μαντείων. Θα πρέπει να αναφέρουμε πως η έκρηξη του αγγελιοφόρου είναι αναπάντεχη και άσχετη με τη δραματική κατάσταση και έτσι συμπεραίνεται πως ο ποιητής μέσα από αυτά τα λόγια θέλει να εκφράσει την οργή των συμπολιτών του εναντίον των μαντείων. Ακόμα, όμως, ο Ευριπίδης εκφράζει και μια θέση των σοφιστών, και μας δείχνει τη μεγάλη τους επιρροή στο έργο του. Έτσι, ο αγγελιοφόρος μας αναφέρει πως ο άνθρωπος πρέπει να εμπιστεύεται μόνο τη γνώμη και την ευβουλία του, δύο όρους που είναι συνήθεις στους σοφιστές.

Ο χορός ως δραματικό όργανο

Ο χορός σε αυτό το έργο του Ευριπίδη μοιάζει περισσότερο με χορό από την Παλαιά Τραγωδία και όχι από τη Νέα. Πολλές φορές εκφράζει τις ιδέες του ποιητή, αν και κάτι τέτοιο δε συνηθίζεται στα έργα του Ευριπίδη. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι ο χορός στο μεγαλύτερο μέρος του έργου έχει ρόλο υποκριτή, αν λάβουμε υπ' όψιν μας και το μικρό αριθμό στάσιμων(μόλις τρία), αν και κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν πως ο ρόλος του είναι κατώτερος από τους υποκριτές. Αν και όπως αναφέραμε και πιο πάνω σε όλο το έργο υπάρχουν μόλις τρία στάσιμα, το κάθε ένα απ' αυτά έχει ξεχωριστή σημασία. Πριν όμως αναλύσουμε καθένα από τα τρία χορικά, ας εστιάσουμε λίγο στον χαρακτήρα του χορού. Ο χορός λοιπόν αποτελείται από ελληνίδες αιχμάλωτες. Ο Ευριπίδης χρησιμοποιεί ελληνίδες στο χορό, γιατί αυτό επιτάσσει η θεατρική οικονομία. Οι κοπέλες του χορού πρέπει να είναι ελληνίδες για να επιτευχθεί το σχέδιο της απόδρασης του Μενέλαου και της Ελένης. Ο χορός δικαιολογεί την παρουσία του λέγοντας ότι βρισκόταν στην ακροθαλασσιά και άπλωνε ρούχα για στέγνωμα και η παρουσία του οφείλεται στο άκουσμα της πονεμένης φωνής της Ελένης. Αφού κάναμε μια γενική παρουσίαση του χορού, ας δούμε τώρα τα χορικά και τη στάση του χορού σε κάθε ένα από αυτά.

1^ο στάσιμο: Το στάσιμο αυτό έχει καθαρά αντιπολεμικό χαρακτήρα. Ο χορός σε αυτό το στάσιμο αποκαλύπτει τον ανθρωπισμό του ποιητή και τα αντιπολεμικά του αισθήματα. Ειδικότερα, στην α΄ αντιστροφή ο χορός μας δείχνει τα προβλήματα που αντιμετώπισαν και οι νικητές μετά τον Τρωικό πόλεμο και με αυτό τον τρόπο μας δείχνει τη ματαιότητα του πολέμου. Εκτός όμως από τις αντιπολεμικές ιδέες που εκφράζει ο χορός, σε αυτό το στάσιμο αναπτύσσονται και φιλοσοφικές ιδέες. Στη β΄ στροφή ο χορός προβληματίζεται για τη διάκριση θεού και ανθρώπου και ομολογεί πως είναι πολύ δύσκολο για τον άνθρωπο να καταλάβει την ουσία του Θεού. Ακόμα, ο ποιητής μέσα απ' αυτό το στάσιμο προσπαθεί να εμψυχώσει τους συμπολίτες του παραλληλίζοντας την ιστορία της Ελένης με αυτήν της σικελικής καταστροφής και μας κάνει να πιστέψουμε πως, αφού οι θεοί αλλάζουν γνώμη και αφού η σικελική καταστροφή οφείλεται σε αυτούς ίσως αλλάξουν γνώμη και στραφούν προς το μέρος των Αθηναίων. Ακόμα, στο τέλος της στροφής β΄ ο ποιητής, μέσω του χορού, δείχνει απόλυτη εμπιστοσύνη στους θεούς, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τα προηγούμενα λεγόμενά του. Η αντίφαση αυτή είναι αρκετά παράξενη, αν και από κάποιους μελετητές ερμηνεύεται ως προσπάθεια του ποιητή να μην κατηγορηθεί ως ασεβής.

2^ο στάσιμο : Το 2^ο στάσιμο είναι αφιερωμένο στη Δήμητρα και στην αρπαγή της κόρης της, Περσεφόνης. Αυτό το στάσιμο είναι ένα από τα πιο ιδιόμορφα της αρχαίας τραγωδίας και για αυτό έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες. Μια από αυτές είναι ότι το χορικό είναι εμβόλιμο και ότι δεν έχει καμία σχέση με την υπόθεση του έργου, μιας και δεν ανήκει σε αυτό. Ακόμα, επειδή είναι έντονα τα βακχικά στοιχεία που σχετίζονται με τη λατρεία της Μητέρας θεάς στη β΄ αντιστροφή θεωρείται και ως «πρώιμη μαρτυρία τάσεων συγκρητισμού». Αλλά ας γνωρίσουμε καλύτερα αυτό το ιδιόμορφο αλλά σίγουρα υπέροχο χορικό : Στην α΄ στροφή γίνεται λόγος για την αρπαγή της Περσεφόνης από τον Άδη και την περιπλάνηση της μητέρας της, θεάς Δήμητρας. Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι περιπτώσεις της Ελένης και της Περσεφόνης είναι πολύ όμοιες, μιας και οι δύο αποχωρίστηκαν από τις οικογένειές τους χωρίς να το θέλουν και πιάστηκαν να παντρευτούν χωρίς τη θέλησή τους, και τελικά η Περσεφόνη και τελικά σώθηκε. Έτσι προοικονομείται η σωτηρία της Ελένης . Αλλά ας περάσουμε στην αντιστροφή α΄. Εδώ γίνεται λόγος για την αντίδραση της θεάς Δήμητρας και τα αποτελέσματα αυτής της αντίδρασης. Στην στροφή β΄ ο ποιητής μέσω του χορού μας μιλά για την παρέμβαση του Δία και την αποκατάσταση της τάξης που επέφερε με αυτή του την παρέμβαση. Στην αντιστροφή β΄ ο χορός μας μιλά για την Ελένη και για την ευθύνη που έχει για αυτήν την κατάσταση, μιας και με κάποια παράλειψή της εξόργισε την θεά Μητέρα. αλλά και εξηγείται η σημασία των συμβόλων της θεάς Δήμητρας αλλά και αυτών του Διονύσου. Το στάσιμο είναι αρκετά δυσνόητο, αφού τα γεγονότα δεν οργανώνονται με αρκετά λογικό τρόπο και το χορικό δεν παρουσιάζει αλληλουχία.

3^ο στάσιμο : Πριν αναλύσουμε σε βάθος αυτό το χορικό, ας δούμε πρώτα το περιεχόμενό του. Στην α' στροφή ο ποιητής απευθύνεται στο καράβι που θα μεταφέρει την Ελένη πίσω στην Ελλάδα. Έτσι, ο χορός καλεί τους ναύτες να την οδηγήσουν γρήγορα στην πατρίδα της. Στην αντιστροφή α' οι ελληνίδες του χορού φαντάζονται την Ελένη πίσω στην πατρίδα να παίρνει μέρος σε εορταστικές τελετές. Στην β' στροφή οι ελληνίδες του χορού εύχονται να ήταν αποδημητικά πουλιά και να πετούσαν. Στην αντιστροφή β' γίνεται επίκληση του χορού προς τους Διόσκουρους, που όπως έχει αναφερθεί έχουν γίνει θεοί. Σε αυτό το στάσιμο είναι έντονη η νοσταλγία του χορού για την πατρίδα και η επιθυμία του να επιστρέψει κάποτε σε αυτήν. Όπως μας αναφέρει και ο πατήρ A.J. Festugiere οι επικλήσεις για απόδραση, φυγή προς άλλο τόπο είναι πολύ συχνή στα έργα του Ευριπίδη και έμμεσα εκφράζουν το ανικανοποίητο και τις μύχιες επιθυμίες της ψυχής. Ακόμα, ο ποιητής σε αυτό το στάσιμο δείχνει φιλειρηνική διάθεση και φιλικά αισθήματα προς τη Σπάρτη. Ας μην ξεχνάμε πως το έργο αυτό γράφτηκε μετά τη σικελική καταστροφή και αφού ο ποιητής έχει καταλάβει πόσο ανούσιος είναι αυτός ο πόλεμος μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης προσπαθεί να δείξει φιλικά αισθήματα προς τον αντίπαλο της πόλης του.

Οι ήρωες του έργου και ποιες ιδέες εκφράζει καθένας από αυτούς

Ελένη

Η Ελένη είναι σίγουρα ένα τραγικό πρόσωπο. Και αυτή και το είδωλό της είναι όργανα θεϊκά και οι συμφορές της ηρωίδας οφείλονται στη θεία βούληση. Η Ελένη λοιπόν είναι έρμαιο στις αποφάσεις των θεών και όταν τελικά βρίσκει τον άντρα της διακινδυνεύει να τον ξαναχάσει εξαιτίας της θέλησης της Αφροδίτης. Αφού μιλήσαμε για τις ιδέες που εκφράζονται για τους θεούς μέσα από την ηρωίδα, ας αναλύσουμε λίγο το χαρακτήρα της : Η Ελένη λοιπόν εμφανίζεται ως αγνή κι αμόλυντη σύζυγος. Ο ποιητής τη θέλει πιστή, χωρίς καμία ευθύνη για τα βάσανά της. Αν και ο Ευριπίδης έχει χαρακτηριστεί σαν μισογύνης, εδώ εκθειάζει το γυναικείο φύλο, παρουσιάζοντας μια ηρωίδα με

θαυμαστή ηθική ποιότητα, εξυπνάδα και επινοητικότητα. Τρανό παράδειγμα της επινοητικότητάς της είναι το σχέδιο που επινοεί για την απόδρασή τους. Επίσης, η Ελένη γνωρίζει πολύ καλά την ψυχολογία των ανθρώπων και τα επιχειρήματα που θέτει στην Θεονόη έτσι ώστε να καταφέρει να την μεταπείσει και να την κάνει να μην αποκαλύψει την άφιξη του Μενέλαου στο Θεοκλύμενο είναι κάτι παραπάνω από πειστικά. Στον διάλογό της με το Θεοκλύμενο είναι απόλυτα φυσική και πάρα πολύ εύκολα καταφέρνει να τον κάνει να την εμπιστευθεί και να πιστέψει πως ο Μενέλαος έχει πεθάνει, παρά την δυσπιστία που δείχνει στην αρχή. Ακόμα, η Ελένη μας παρουσιάζει το παιχνίδι ανάμεσα στην αλήθεια και στην πλάνη, βασικό στοιχείο αυτής της τραγωδίας. Πολλές φορές, το παιχνίδι αυτό δημιουργεί έντονες τραγικές ειρωνείες, όπως στο διάλογο Τεύκρου-Ελένης. Έτσι, η θέση της ηρωίδας γίνεται ακόμα πιο δύσκολη και αρκετές φορές τα λόγια της γίνονται απόλυτα τραγικά. Επίσης, στα λόγια της Ελένης είναι αρκετά έντονο το στοιχείο του «νόστου», αλλά και της ελπίδας για διαφυγή από την Αίγυπτο και την επιστροφή σε αγαπημένα μέρη, πίσω στην πατρίδα. Ο ποιητής μέσα από τον χαρακτήρα της Ελένης, μας παρουσιάζει και μιαν άλλη σημαντική άποψή του: την ματαιότητα των πολέμων. Πιο συγκεκριμένα, η Ελένη στη β' στροφή της παρόδου η Ελένη τονίζει την αφροσύνη του τρωικού πολέμου, που έγινε εξαιτίας του ονόματός της και όχι της ίδιας. Τόσες χιλιάδες ψυχές λοιπόν χάθηκαν για ένα είδωλο, για ένα ψέμα... Ας επιστρέψουμε όμως στην τραγικότητα της ηρωίδας : εκτός του ότι οι μόνοι αίτιοι των συμφορών της είναι οι θεοί, η Ελένη είναι τραγική ηρωίδα και για έναν ακόμα λόγο : Αντιμετωπίζει ένα τεράστιο δίλημμα : Θα έπρεπε να δεχτεί την πρόταση του Θεοκλύμενου και να παντρευτεί μαζί του ή να παραμείνει πιστή στο Μενέλαο ; Εάν δεχτεί να τον παντρευτεί, θα εξασφαλίσει μια εύκολη και ευτυχισμένη ζωή, αλλά θα μισεί τον εαυτό της για πάντα. Αν δεν τον παντρευτεί, θα έχει κερδίσει την αξιοπρέπειά της, αλλά θα ζει για πάντα σαν ικέτισσα στον τάφο του Πρωτέα, χωρίς να είναι ποτέ ασφαλής, μιας και ο Θεοκλύμενος μπορεί να παραβιάσει τον ιερό χώρο του τάφου του πατέρα του και να προσπαθήσει να την πάρει με την βία και να την παντρευτεί χωρίς τη θέλησή της. Η ηρωίδα λοιπόν ζώντας αυτή την τραγική κατάσταση πολλές φορές θεωρεί τον εαυτό της καταραμένο και εκφράζει την επιθυμία της να πεθάνει μιας και θεωρεί τη ζωή της ένα μαρτύριο. Το συναίσθημα αυτό γίνεται ακόμα πιο έντονο μετά τις πληροφορίες του Τεύκρου, ενώ όταν τελικά βρίσκει τον άντρα της, του ανακοινώνει πως, εάν δεν μπορεί να γυρίσει μαζί του στην πατρίδα, είναι πρόθυμη να πεθάνει, μιας και η ζωή της δε θα έχει κανένα νόημα πια.

Μενέλαος

Ο Μενέλαος είναι και αυτός ένα τραγικό πρόσωπο και εμφανίζεται σε αυτό το έργο γεμάτος αντιθέσεις : Από τη μια είναι ένας ένδοξος στρατιώτης γεμάτος αντρεία και γενναιότητα κι από την άλλη εμφανίζεται απλοϊκός, με επιπόλαιη σκέψη, σε σημείο που πολλές φορές να προκαλεί τα γέλια στους θεατές. Οι αντιθέσεις αυτές δικαιολογούνται από την άσχημη σωματική και ψυχική κατάσταση του, αφού από λαμπρός βασιλιάς έχει μετατραπεί σε ρακένδυτο ναυαγό. Πολλές φορές τα λόγια του είναι γεμάτα τραγική ειρωνεία και η στάση του κάνει ακόμα πιο έντονο το παιχνίδι ανάμεσα στην αλήθεια και στην πλάνη, μιας και, όντας προσκολλημένος στο είδωλο πολλές φορές δεν μπορεί να καταλάβει την πραγματικότητα. Έτσι λοιπόν, ο Μενέλαος γίνεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ανθρώπου που πλανιέται εκεί ακριβώς που είναι σίγουρος για τη λογική του. Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε πως ο Μενέλαος ισορροπεί θαυμάσια ανάμεσα στην κωμικότητα και στην τραγικότητα, φέρνοντας πολλές φορές το θεατή σε αμηχανία, μιας και δεν ξέρει αν ο Μενέλαος πρέπει να του προξενεί το έλεος ή τα γέλια! Μετά τη σκηνή της αναγνώρισης, ο Μενέλαος κατηγορεί για τις συμφορές του τον Πάρη αλλά και την Ήρα. Στη σκηνή με τη Θεονόη εμφανίζεται(σε αντίθεση με τη σκηνή με τη γερόντισσα όπου φαίνεται απλοϊκός και δειλός) γενναίος και λογικός, και της τονίζει το χρέος της απέναντι στον πεθαμένο Πρωτέα, ενώ απευθύνεται στον Άδη, τον θεό του κάτω κόσμου και του ζητά να το βοηθήσει να κερδίσει την Ελένη, αφού αυτός του έδωσε τόσες ψυχές κατά τη διάρκεια του πολέμου. Ακόμα, απειλεί την Θεονόη πως εάν δε βοηθήσει αυτόν και την Ελένη να δραπετεύσουν, και οι δύο τους θα σκοτωθούν μπροστά στον τάφο του Πρωτέα, κάτι που είναι μεγάλο μίσημα για την οικογένεια του νεκρού αλλά και για ολόκληρη την πόλη.

Αγγελιοφόρος

Ο χαρακτήρας του Αγγελιοφόρου, αν και δεν είναι ένας από τους βασικούς της ιστορίας, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο ρόλος του γέροντα ξεπερνά τα όρια ενός απλού αγγελιοφόρου και είναι πολύ οικείος με τους πρωταγωνιστές, ενώ δικαιολογεί την οικειότητά του λέγοντας πως γνωρίζει χρόνια τους

δύο συζύγους. Τα λόγια του είναι γεμάτα από θυμοσοφίες και πολλές φορές παρεμβάλλει στο λόγο του διάφορα γνωμικά και αποφθέγματα, ακόμα και σε ρητορείες. Θα μπορούσαμε λοιπόν, χωρίς να υπερβάλλουμε να ισχυριστούμε πως ο ποιητής χρησιμοποιεί το χαρακτήρα του αγγελιοφόρου για να εκφράσει τις απόψεις του για διάφορες θρησκευτικές αλλά και κοινωνικές δοξασίες του ποιητή του.

Συγκεκριμένα, κατηγορεί τη μαντική λέγοντας πως οι άνθρωποι χρειάζονται τη γνώμη και την ευβουλία(δυο όρους γνωστούς από το σοφιστικό κίνημα) και όχι τους μάντεις για να έχουν μια επιτυχημένη ζωή και ότι όποιος έχει σαν σύντροφό του θεό η μαντική του είναι άχρηστη. Επίσης αναφέρει πως οι μάντεις είναι ψεύτες , τεμπέληδες και φιλάργυροι ενώ αντικρούει το σύνηθες επιχείρημα των μάντεων, που, όταν δεν προέβλεπαν ένα γεγονός, έλεγαν πως ο θεός δεν ήθελε να μαθευτεί η αλήθεια. Η επίθεση αυτή του αγγελιοφόρου κατά των μαντείων και της μαντικής γενικότερα δεν είναι άσχετη, οφείλεται στη σικελική καταστροφή. Οι Αθηναίοι, απογοητευμένοι από τα αποτελέσματα της σικελικής εκστρατείας, στρέφονται κατά των μάντεων που ενθάρρυναν την πραγματοποίησή της. Ακόμα, τονίζει τη ματαιότητα του πολέμου, αφού Έλληνες και Τρωαδίτες πολέμησαν για δέκα χρόνια για ένα είδωλο. Έτσι, μας παρουσιάζει το βασικό θέμα του έργου αυτού, δηλαδή τη ματαιότητα του πολέμου. Ακόμα, αναφέρεται στους θεούς και προβάλλει την ανικανότητα του ανθρώπου να κατανοήσει τη θεϊκή μορφή, αλλά και ότι ο μόνος τρόπος επικοινωνίας του ανθρώπου με το θεό είναι η θυσία και η προσευχή. Επίσης, αναφέρει πως ο άνθρωπος είναι έρμαιο του θεού, που εδώ ταυτίζεται με την έννοια της τύχης και του πεπρωμένου. Ακόμα, αναφέρεται στο θεσμό της δουλείας, δίνοντας μας την εικόνα του κακού δούλου και αναφέροντας πως είναι ευχαριστημένος με τη θέση του. Επίσης, ο αγγελιοφόρος παρουσιάζεται ως ο άνθρωπος που προσπαθεί να εξισορροπήσει τις σωματικές ελλείψεις και αδυναμίες με τις αρετές της ψυχής του. Αφού τελειώσαμε την ανάλυση αυτού του ήρωα, πρέπει να τονίσουμε πως οι ιδέες και οι αξίες που εκφράζει ο αγγελιοφόρος είναι ανάλογες με το ήθος του και την περιορισμένη πνευματική του ικανότητα .

Θεονόη

Η ηρώιδα αυτή δεν μπορεί να χαρακτηριστεί τραγική ηρώιδα, αλλά παίζει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της υπόθεσης. Εμφανίζεται αγνή και αμόλυντη, αλλά και πάρα πολύ ευσεβής. Είναι έτοιμη να ακολουθήσει τις εντολές των θεών και οι πράξεις της είναι πάντοτε εναρμονισμένες με τη θεία βούληση. Η Θεονόη προβάλλει το καθήκον προς τον νεκρό πατέρα της, το οποίο θεωρεί πολύ σημαντικό. Αυτό ακριβώς το καθήκον της δημιουργεί ένα σημαντικό δίλημμα : εάν πρέπει να προδώσει τους δύο συζύγους, σύμφωνα με τη θέληση της Αφροδίτης αλλά και του αδερφού της Θεοκλύμενου ή να μην αποκαλύψει την άφιξη του Μενέλαου επιτελώντας το καθήκον της απέναντι στο νεκρό της πατέρα αλλά και λειτουργώντας σύμφωνα με τη θέληση της Ήρας, που, έχοντας αλλάξει τελικά γνώμη, είναι υπέρ του ζευγαριού. Παρ' όλη την ευσέβειά της, πολλές φορές έχει αλαζονική στάση, αφού ξέρει πως η μοίρα Μενέλαου και Ελένης εξαρτάται από αυτήν.

Θεοκλύμενος

Ο Θεοκλύμενος, φαίνεται εξωτερικά ευσεβής και πιστός στον πατέρα του, ενώ στην πραγματικότητα είναι ασεβής και θέλει να παντρευτεί την Ελένη χωρίς την θέλησή της, να την αναγκάσει όπως λέει και η ίδια να κάνει έναν άτιμο γάμο. Ο ρόλος του Θεοκλύμενου προβάλλει την αντίθεση μεταξύ των Ελλήνων και των βαρβάρων. Ο Θεοκλύμενος όπως αναφέρεται και στο διάλογο Μενέλαου-γερόντισσας σκοτώνει κάθε Έλληνα που θα βρεθεί στην Αίγυπτο, παραβιάζοντας τον κανόνα της φιλοξενίας, ενώ η Ελένη φοβάται πως ίσως παραβιάσει ακόμα και τον ιερό τάφο του νεκρού πατέρα του Πρωτέα. Παρ' όλα αυτά, μετά την επέμβαση των Διοσκούρων, μεταπείθεται και αποδέχεται την κατάσταση, ενώ αποκαθιστά την Ελένη και δεν τιμωρεί την αδερφή του Θεονόη. Ακόμα, παρουσιάζεται αρκετά εύπιστος. αφού εύκολα πείθεται από την Ελένη, όταν αυτή του ανακοινώνει τον υποτιθέμενο θάνατο του Μενέλαου. Αν και στην αρχή εκδηλώνει κάποια δυσπιστία και προσπαθεί να αποσυνδέσει την Ελένη από τη διαδικασία της τήμησης του νεκρού και της θέτει αρκετές ερωτήσεις, με ευκολία η Ελένη καταφέρνει να ξεδιαλύνει όλες τις αμφιβολίες του και να οδηγήσει τη συζήτησή τους εκεί που αυτή επιθυμεί έτσι ώστε να εξασφαλίσει την επιτυχία του σχεδίου της.

Τεύκρος

Η παρουσία του Τεύκρου είναι επινόηση του ποιητή και έχει ταλαιπωρήσει αρκετά τους μελετητές της Ελένης. Αρκετοί από αυτούς, μάλιστα, θεωρούν πως η παρουσία του συνδέεται άμεσα με τα πολιτικά γεγονότα της εποχής. Ο ποιητής μετά τη σικελική καταστροφή θέλει να τονώσει το ηθικό των Αθηναίων παρουσιάζοντας το μυθικό πρόγονο του βασιλιά Ευαγόρα Α΄ της Σαλαμίνας της Κύπρου, ενός πιστού συμμάχου της αθηναϊκής δημοκρατίας, ο οποίος, σε μια περίοδο που άλλοι σύμμαχοι των Αθηναίων αποστατούσαν, τάχθηκε στο πλευρό τους. Ας αναλύσουμε όμως το χαρακτήρα του ήρωα αυτού : Η μοίρα του μοιάζει αρκετά μ' αυτήν της Ελένης, αφού εκδιώχθηκε άδικα από τον πατέρα του, γιατί θεωρήθηκε υπεύθυνος για την αυτοκτονία του αδερφού του Αίαντα. Όταν φτάνει στην Αίγυπτο, είναι σε αρκετά άσχημη κατάσταση, ενώ μόλις βλέπει την Ελένη εξαγριώνεται και την καταριέται. Αργότερα, όταν της μιλά πείθεται πως δεν είναι αυτή η Ελένη της Τροίας και μάλιστα της λέει πως αν και είναι ίδια στη μορφή με την Ελένη, δε μοιάζουν καθόλου σαν χαρακτήρες και καταριέται την Ελένη της Τροίας, ενώ ταυτόχρονα της εύχεται να είναι ευτυχισμένη, χωρίς να γνωρίζει πως απευθύνεται στο ίδιο πρόσωπο. Τα λόγια του αυτά προκαλούν μια έντονη τραγική ειρωνεία, ενώ οι πληροφορίες που δίνει στην Ελένη για το θάνατο αγαπημένων της προσώπων κάνουν την κατάσταση της ακόμα πιο τραγική.

Το τέλος του έργου. Η λειτουργικότητα της σκηνης με τους Διόσκουρους

Το τέλος αυτής της τραγωδίας πραγματοποιείται μετά την εμφάνιση του « από μηχανής θεού», με τον τρόπο δηλαδή που τελειώνουν οι περισσότερες τραγωδίες του Ευριπίδη. Εδώ, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι εμφανίσεις αυτές των θεών στο τέλος των τραγωδιών έχουν μια αρκετά σημαντική θρησκευτική αποστολή. Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης έχει αναφερθεί στην αναγκαιότητα του « από μηχανής θεού », λέγοντας πως η χρήση αυτού του τεχνάσματος πρέπει να περιορίζεται σε θέματα έξω του δράματος, τα οποία ή έχουν ήδη συμβεί ή πρόκειται να συμβούν. Στην Ελένη το ρόλο του « από μηχανής θεού » αναλαμβάνουν οι Διόσκουροι, τα δύο θεοποιημένα αδέρφια της ηρωίδας. Πολλοί μελετητές του έργου αυτού θεωρούν πως η σκηνή αυτή είναι περιττή και θα μπορούσε να παραλειφθεί, μιας και οι δύο σύζυγοι έχουν ήδη φύγει για την πατρίδα. Άλλοι όμως θεωρούν τη θεωρούν σημαντική, αφού μέσα από αυτήν μαθαίνουμε το μέλλον των δύο πρωταγωνιστών. Ας δούμε όμως αναλυτικότερα τα κυριότερα σημεία αυτής της σκηνης :

Οι δύο αδερφοί της Ελένης μιλούν με το Θεοκλύμενο και τον πείθουν να συγκρατήσει το θυμό του, αφού ήταν γραπτό η Ελένη να φύγει από το παλάτι του και του ζητούν να μην τιμωρήσει την αδερφή του Θεονόη, αφού αυτή εκτέλεσε θεϊκές εντολές και για αυτό δεν του πρόδωσε τους δύο συζύγους. Μετά αναφέρουν πως σαν θεοί θα μπορούσαν εδώ και καιρό να σώσουν την αδερφή τους, αλλά δεν το έκαναν γιατί ανώτερες θεότητες από αυτούς (αλλά και το Πεπρωμένο) δεν ήθελαν να τη σώσουν, και η σωτηρία της ήρθε μόνο μετά από την απόφαση αυτών των ανώτερων θεών πως έπρεπε πια να γυρίσει στην πατρίδα της. Ακόμα, οι Διόσκουροι προφητεύουν το μέλλον της αδερφής τους, λέγοντας πως θα γίνει και αυτή θεά και πως οι άνθρωποι θα την τιμούν με θυσίες. Όσον αναφορά το Μενέλαο, αυτός θα κερδίσει την αθανασία. Όπως αναφέραμε και πιο πριν ο Θεοκλύμενος πείθεται μετά την παρέμβαση των Διόσκουρων να μην τιμωρήσει την αδερφή του και ο ίδιος αποκαθιστά ηθικά την Ελένη. Στο τέλος αυτής της σκηνης, ο χορός ψέλνει το « εξόδιο άσμα », στο οποίο εκφράζεται μια γενική αντίληψη, ότι οι θεοί είναι ρυθμιστές της ανθρώπινης ζωής και ότι η τύχη των ανθρώπων εξαρτάται απόλυτα από αυτούς, όπως συνέβη και στην περίπτωση της Ελένης. Αρκετές τραγωδίες τελειώνουν με τον ίδιο τρόπο, γιατί ο ποιητής θέλει να δώσει ένα παρόμοιο μήνυμα που προκύπτει από την όλη παρουσίαση και επεξεργασία του μύθου στα έργα αυτά .

Ο ρόλος των γνωμικών στο έργο.

Τα γνωμικά είναι άφθονα σε αυτό το έργο του Ευριπίδη και πολλές φορές είναι άσχετα με τη δραματική κατάσταση του έργου και την πλοκή του. Έτσι θα μπορούσαμε να πούμε πως ο ποιητής παρεμβάλλει τα γνωμικά αυτά, έτσι ώστε να εκφράσει την άποψη του για πολλές θρησκευτικές αλλά και κοινωνικές δοξασίες της εποχής του.

Τα σημαντικότερα γνωμικά που παρουσιάζονται στο έργο

- Στίχος 335- 337: « Η γυναίκα σαν θα δεχτεί έναν άντρα που δεν στέργει, δεν έχει σέβας διόλου στον εαυτό της. » Η φράση αυτή ήταν πολύ τολμηρή στην εποχή του Ευριπίδη, όταν οι γυναίκες δεν είχαν κανένα δικαίωμα στην επιλογή του συζύγου τους.;
- Στίχος 338 : « Πιο καλά θάνατος, μα να' ναι ωραίος » η Ελένη εκφράζει εδώ την ηρωική αντίληψη σύμφωνα με την οποία είναι προτιμότερος ο έντιμος θάνατος από την αισχρή ζωή.
- Στίχοι 474-476 : « Ο ευτυχισμένος όταν κακοπάθει νιώθει πικρότερη τη δυστυχία, παρ' όσο αυτός που από παλιά τη ξέρει » Η φράση αυτή είναι αποφθεγματική. Είναι βέβαια αλήθεια πως αντιμετωπίζει καλύτερα την δυστυχία αυτός που την έχει γνωρίσει και παλιότερα στη ζωή του. Αντίθετα, εκείνος που είχε συνηθίσει να ζει ευτυχισμένος νιώθει τη δυστυχία αβάσταχτη.
- Στίχοι 491-492 : « Να οικονομήσω από τους φτωχούς δεν έχεις ακόμη κι αν το θέλουνε βοήθεια » Πρόκειται για μια ακόμη αποφθεγματική φράση, που θυμίζει την παροιμιώδη έκφραση « ουκ αν λάβοις παρά του μη έχοντος »
- Στίχος 575 : « Η πιο μεγάλη δύναμη είναι η ανάγκη » Η πιο μεγάλη δύναμη είναι η ανάγκη. Η ανάγκη είναι η μητέρα των μοιρών(Λάχεση, Κλωθός , Άτροπος)και αντιπροσωπεύει το αναπόφευκτο. Οι αρχαίοι πίστευαν ότι και οι θεοί πείθονται στην ανάγκη.
- Στίχοι 731- 732 : « Πρέπει όσα μας δίνουν, καλά ή κακά οι θεοί, ν' ακούμε » Το επιχείρημα του γνωμικού έχει θρησκευτικό χαρακτήρα. Οι αρχαίοι πίστευαν ότι και καλά και κακά προέρχονται από τους θεούς και οφείλουν να τα δέχονται χωρίς να δυσανασχετούν. Και καλά και κακά θεωρούνται τρόποι δοκιμασίας και η απόρριψη τους ήταν ύβρη, που επέσυρε την τιμωρία των θεών. Ο Μενέλαος σε αυτό το σημείο υπαινίσσεται τη δυστυχία για την οποία η Ελένη δε θέλει να μιλήσει.
- Στίχοι 786-787, 791 : « Δυσκολονόητος ο θεός, παιδί μου ολοένα και αλλάζει – δεν έχει πάντα η τύχη σιγουριά » Στους στίχους αυτούς η λέξη θεός χρησιμοποιείται ως συνώνυμη της λέξης δαίμονας ή τύχη και επομένως έχει τη σημασία του πεπρωμένου. Εδώ, θα πρέπει να τονίσουμε πως ο Αγγελιοφόρος σε αυτό το σημείο δε διατυπώνει μια άποψη για την ουσία του θεού, αλλά μια εμπειρική αλήθεια για την αστάθεια των ανθρωπίνων πραγμάτων . Έτσι, η δυστυχία εναλλάσσεται με την ευτυχία και το αντίστροφο και κανείς δεν μπορεί να είναι σίγουρος για την τύχη του.

- Στίχοι 835-836: « κανένας δεν πλούτισε μ' αυτές(τις μαντείες) όντας τεμπέλης » ο Αγγελιοφόρος εδώ εννοεί πως κανείς δεν πλούτισε καταφεύγοντας στις μαντείες και αποφεύγοντας τη δουλειά. Η φράση αυτή απαντάται και σ' άλλα έργα του Ευριπίδη.
- Στίχος 837 : « σωστό μυαλό και νους, να σοφός μάντης » ο Αγγελιοφόρος θεωρεί πως τους μόνους «προφήτες» που μπορεί να εμπιστευθεί ο άνθρωπος είναι η γνώμη και η ευβουλία ,δύο όρους αρκετά γνωστούς από τους σοφιστές. Η φράση αυτή του Αγγελιοφόρου δείχνει την επιρροή του σοφιστικού κινήματος στο έργο του Ευριπίδη.
- Στίχος 894 : « Το αδύνατο αν ζητάς, σοφός δεν είσαι » είναι ανόητο να επιδιώκει κανείς τα' αδύνατα, δηλαδή αυτά που είναι πάνω από τις δυνάμεις του. Η φράση αυτή είναι απαντάται και σε άλλες ελληνικές τραγωδίες.
- Στίχοι 996-999: « Πάντα μισεί ο θεός τη βία και προστάζει ν' αποκτούν όλοι οι δίκαια τα' αγαθά τους. Ας μη ζητάει κανείς άδικα πλούτη » οι στίχοι αυτοί δεν φαίνεται να έχουν κάποια σχέση με τη δραματική κατάσταση που εκτυλίσσεται. Πολλοί μελετητές θεωρούν πως είναι ακόμα μια περίπτωση γνωμικού που παρεμβάλλει ο Ευριπίδης στο έργο του για να διατυπώσει κάποια άποψη γενικού κύρους, ενώ άλλοι θεωρούν αυτούς τους στίχους εμβόλιμους.
- Στίχοι 1138-1139 : « Ο άδικος ποτέ χαρά δε βλέπει, μονάχα με το δίκιο η σωτηρία »ο χορός μετά τη σκηνή με τη Θεονόη καταλήγει στο αποφθεγματικό συμπέρασμα πως τελικά μόνο ο δίκαιος ευτυχεί.
- Στίχοι 1254-1255 : « Τι' ναι θεός τι μη θεός και τι τ' ανάμεσά τους ; » στους στίχους αυτούς ο χορός αναφέρεται στην ανθρώπινη αδυναμία να κατανοήσει την ουσία του θεού ή άλλων δυνάμεων (ανάμεσά τους)
- Στίχοι 1267-1268 : « μέσα στους ανθρώπους δεν υπάρχει τίποτα σίγουρο. Στων θεών μόνο τα λόγια βρήκα την αλήθεια »ο στίχος αυτός δημιουργεί πολλά προβλήματα στην ερμηνεία του μιας και η απόλυτη εμπιστοσύνη στους θεούς έρχεται σε αντίθεση με τα προηγούμενα λόγια του χορού. Αυτή η αντίφαση μπορεί να ερμηνευτεί ως προσπάθεια του ποιητή να αποφύγει την κατηγορία του άθεου ή ως πρόθεση να αντιτάξει την αβεβαιότητα των ανθρώπινων πραγμάτων με τη σταθερότητα της θεϊκής αλήθειας.
- Στίχοι 1270- 1274 : « Ανέμυαλοι όσοι αποζητούν τη δόξα με λόγες και με δυνατά στον πόλεμο κοντάρια, λογιάζοντας αστόχαστα πως έτσι θα πάψουν των θνητών τις συμφορές » οι στίχοι αυτοί εκφράζουν το αντιπολεμικό πνεύμα του ποιητή και αποτελούν έμμεση καταγγελία εναντίων εκείνων που πιστεύουν ότι ο πόλεμος μπορεί να λύσει τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων.

Πηγές της εργασίας

Βιβλιογραφία

- Θεώνη Ντρίνια : « Ευριπίδη Ελένη »
- Albin Lesky : « Για την ενότητα του έργου του Ευριπίδη »
- Jacqueline de Romilly : « Η αρχαία Ελληνική τραγωδία »
- Jacqueline de Romilly : « Η νεότερη Ευριπίδη »
- Εκδόσεις Αγγελάκη : « Σύγχρονη Διδακτική »
- Αλέξης Σολωμός : « Θεατρικό Λεξικό »
- H.D.F. Kitto : « Η αρχαία ελληνική τραγωδία »
- Εκδόσεις Αξιοτέλλης : « Υδρία »
- Ι. Ρίσπεν : « Ελληνική μυθολογία »
- Ευριπίδη Ελένη γ' γυμνασίου(ΟΕΔΒ)

Διαδίκτυο

- www.haef.gr
- www.sfr.teiath.gr
- www.culture.gr
- www.csd.uch.gr
- www.mythologia.8m.com
- www.geocities.com
- www.salamina.gr
- www.nlg.gr

